

A NÁBÓT-TÖRTÉNET JOGI HÁTTERE

TDK dolgozat

Témavezető: prof. ThDr. Karasszon István PhD.

Pályázó: Nagy Krisztina V. évfolyam

2020. Komárom

Előadásom anyaga főcímeiben:

- Történelmi és társadalmi alapvetés – Nábót kora
- Vallási és jog – Kié a föld Izraelben?
- A per – Istenkáromlás és felségsértés
- A történet szereplői – Király és királyné, próféta és közember
- Konklúzió

Történelmi háttér – Nábót kora

Az Omri-dinasztia és Aháb kiemelkedő szerepet játszottak az északi utódállam megszilárdításában:

Szövetségkötések (Tírusz és Damaszkus királyai)

Háborúk (Győzelem Benhadad felett, szövetség Asszíria ellen)

Építkezések (Samária és Jezréel, erődítmények sora)

A Biblia minősítése Omrival és Ahábbal szemben a deuteronomista történetírás szempontjait tükrözi: „Omri azt tette, amit rossznak lát az Úr...” (1Kir 16,25).

E negatív minősítés oka, hogy az északi országrész királyai a tradicionálisan gondolkodó izraeli rétegek elvárásaival szembehelyezkedve nem az elkülönülést választották a kánaáni kultúrával és vallással szemben, hanem szinkretizmusra, együttélésre törekedtek.

- ▶ A laza törzsszövetségben élő zsidóság nem üres vagy lakatlan vidékre érkezett, hanem fejlett városállami struktúrákban élő, szervezett társadalommal találkozott.
- ▶ A kétféle társadalmi szerkezet csak ütközésekkel és konfliktusokkal volt képes integrálódni, melynek következményeképp az izraeli társadalom két részre szakadt. A gazdagok a korábbinál is gazdagabbak lettek, míg a szegény rétegek még szegényebbekké váltak.
- ▶ A királyság intézménye csak olyan társadalmi berendezkedésben tudott sikeres lenni, ahol a törzsi vezetés nem fordulhatott a királyi hatalommal szemben. Ennek érdekében a hadsereg, a nagy építkezések és a jogi, igazságszolgáltatási rendszer is a király szolgálatába kellett álljon. A jólét növekedése, a kereskedelmi lehetőségek bővülése szintén a király politikája mellett kötelezte el a felső társadalmi rétegeket.

Vallás és jog – Kié a föld Izraelben?

Izrael Jahwe saját népe, akiket szövetsége által kötött önmagához, az életükhöz törvényeket adott, és ígéretei által bátorította őket. A szövetség keretein belül maradva Izrael számíthatott Istenének támogatására és áldására.

Jahwe ígérete volt népe számára Kánaán földje, ahol letelepedhetett és jólétben élhetett.

A honfoglalással Izrael birtokba vette azt a földet, amit Istene évszázadokkal korábban neki megígért, és amelyben reménykedve vándorolt a pusztaságon át.

- ▶ Az északi országrész erősen kötődött a kánaáni városállamokhoz, ezáltal a kánaáni kultuszhoz is. A politikai szövetségkötésekhez tartozott a szövetséges országok vallásának tiszteletben tartása, a kultuszok kölcsönös elismerése is. Ezzel összefüggésben épült Baal-templom Samáriában.
- ▶ Az izraeli törzseket „befogadó” kánaáni társadalom vallása hatással volt a Jahwe-kultuszra is, mely változást a hagyományos Jahwe-hívők rossz szemmel néztek, és felléptek ellene. Jahwe kizárólagossága nem férhetett össze más kultuszok létezésével és működéssel Izrael társadalmában.
- ▶ Isten emberei, a próféták Jahwe nevében szólva léptek fel a szinkretizmus ellen, Isten ítéletét hirdetve a hűtlen királyokra és népre.

- ▶ A kánaáni jogi gondolkodás szerint a király abszolút uralkodó a nép felett, hiszen hatalmát az isten(ek)től kapta, és e hatalom birtokában a földnek is tulajdonosává vált. Híveinek átadhatta használatra, de amennyiben igénye volt rá, vissza is vehette azt.
- ▶ Jahwe az Ígéret földjét népének adta, de annak tulajdonjogát fenntartotta magának: „... enyém a föld, ti csupán jövevények és betelepültek vagytok nálam” (3Móz 25,23). A föld tehát nem vált az uralkodó tulajdonává, azzal nem rendelkezhetett szabadon. Az izraeli gondolkodás szerint a föld Jahwe-től kapott atyai örökség, ami nem volt elidegeníthető, így Nábót a király kérése ellenére sem adhatta azt át Ahábnak.
- ▶ Aháb a történet szerint elfogadta Nábót döntését, azonban pogány felesége, Jezabel felségsértést látott az elutasításban.

A per – Istenkáromlás és felségsértés

- Nábót döntése, hogy Jahwe akaratára hivatkozva elutasítja Aháb ajánlatát, kivívta maga ellen Jezabel királyné haragját. A királyné úgy ítélte meg, hogy Nábót döntése a királyi akarat, és ezáltal a királyi hatalom elleni lázadás, ami csak Nábót halálával érhet véget. A pogány királyságokban a király hatalma az isten(ek)től származott, ezért a vele szemben elkövetett minden bűn szakrális bűnként, halállal büntetendő.
- Jahwe törvénye szerint a felségsértés egy sorba hozható az istenkáromlással: „Istent ne szidalmazd, és néped fejedelmét ne átkozd!” (2Móz 22,27)
- A zsidó szakrális büntetőjog és a királyné igényei találkoztak: Nábóttal szemben istenkáromlás és felségsértés miatt indítanak pert, melyben a döntéshozók Jezréel vénei, és amelyben Jezréel népe is tevékeny szerepet vállal.
- A perben szerepet kap két hamis tanú, akik arra hivatkoznak, hogy hallották Nábótot, miközben a bűncselekményt elkövette: „Átkoztad Istent és a királyt!” (1Kir 21,10) A zsidó jog szerint két megbízható tanú egybehangzó vallomása elegendő egy elmarasztaló ítélethez.
- Nábótot a két tanú vallomása nyomán halálra ítélik, és a nép részvételével megkövezik. A földje a király birtokába kerül.

A per felvethet néhány kérdést:

- Nábótot Jezréelben, a lakóhelyén vonják per alá. A településen mindenkinek ismernie kellett őt, és a véleményét. A Szentírás azt sugalmazza, hogy Nábót a Jahwe akaratához való hűségéért került ilyen súlyos veszélybe, és azt is sugalmazza, hogy az ellenfelei a pogány királyné és az akaratgyenge király. Ha a nép ismerte Nábótot, és ismerte Jahwe akaratát, miért hitték el olyan könnyedén az istenkáromlás és a felségsértés vádját? A perben közösségi ítéletről és közösségi ítélet-végrehajtásról van szó: miért nem tiltakozott senki Nábót megvádolása ellen?
- A két tanút a Szentírás hitvány emberként írja el. Vajon Jezréel népe miért fogadta el két olyan ember vallomását, akiket hitvány emberként ismertek a városban? Ha pedig nem ismerték őket, miért fogadták el a vallomásukat, amikor a tanúvallomás hitelességének feltétele volt a megbízhatóság?
- A zsidó jog szerint a vádlott nyilatkozata is szükséges volt az ítélet meghozatala előtt. A leírás azonban nem tartalmazza Nábót vallomását. Vajon nem engedték szóhoz jutni, hanem csak „kivitték őt a városból és halálra kövezték” (1Kir 21,14)? Tényleges ítélelhozatal történt vagy „népítélet”?
- Nem lehetséges, hogy Nábót Aháb elleni fellépése nem volt olyan népszerű Jezréelben, mint ahogy a Szentírás sugallja? Esetleg kényelmetlen lehetett a megszilárduló, és egyre jobban gazdagodó királyságban a király ellen fellépő Nábót?

A történet szereplői

➤ Aháb, az ellentmondásos király

A Szentírás minősítés Ahábbal szemben negatív annak ellenére, hogy a történelem sikeres uralkodói közé tartozik. A rossz és istentelen királyok sorába illeszkedik, emellett még akaratgyengének is látszik, aki helyett felesége, Jezabel hozza meg a népszerűtlen döntéseket.

Aháb Jahwe-val szemben „hajladozik”: egyszer Baalnak épít templomot, másszor Jahwe-hoz könyörög esőért. Egyszer súlyosan megsérti Jahwe törvényét, máskor megtér és bűnbánatot tart. Olyan ő, mint egész népe: „kétfelé sántikál” (1Kir 18,21).

Aháb nem mer Illés prófétával szemben fellépni az aszály idején, de semmit sem tesz akkor, amikor felesége életveszélyesen megfenyegeti és elüldözi a prófétát. Nem akar fellépni Nábót ellen, de semmit sem tesz, amikor a felesége halálra kövezteti. Sőt, boldogan veszi birtokba azt a földet, amit az asszony zsákmányolt a kivégzés után.

A Szentírás leírása szerint Aháb arrafelé hajlik, amerről nagyobb hasznot remél, és népszerűtlen döntéseit felesége szoknyája mögé rejti.

➤ Jezabel – Asszony a trónon

A Szentírás ábrázolása szerint Jezabel egy velejéig gonosz királyné, akinek célja a Jahwe-hitű nép elnyomása és Jahwe prófétáinak elpusztítása Izraelben. A későbbi korokban Jezabel a gonoszság és az ördöggel szövetkező asszony mintaképévé vált.

Jezabel korának asszonya volt: olyan pogány származású nő, aki hazájából Baal tiszteletét hozta magával. Izraelben „kétfelé sántikáló” néppel találkozott: igaz ugyan, hogy Izrael Jahwe népe volt, de sokan voltak, akik Baalnak, vagy Baalnak is hódoltak.

Jezabel, mint egy nagy hatalmú szövetséges lánya nem volt rákényszerítve arra, hogy saját hitét elvesse, sőt természetes lehetett a számára, hogy saját istenének kultuszát hirdesse, és támogassa saját istenének papjait.

A Szentírás erős akaratú asszonyként írja le, ami nem volt lehetetlen abban a korban sem. Ismerünk a Bibliából is erős asszonyokat és királynőket, így Jezabel királynői alakja nem ellentétes a kor női uralkodói képével.

Megítélésem szerint tényleges hatalma azonban korántsem volt akkora, mint amekkorát a deuteronomista történetírás neki tulajdonított. Aháb király nem volt olyan gyengekezű, amilyennek gondolni lehetne. Erős uralkodó volt, aki politikusnak és hadvezérnek is kiváló teljesítményt nyújtott Izraelben.

Aháb származása és hite szerint is zsidó, legitim uralkodója Izraelnek. A Jahwe-hit számára elfogadhatatlan döntéseket és folyamatokat, amelyeket a deuteronomista történetírás neki felrótt, olyan király hozta, akinek legitim voltát nem lehetett kétségbe vonni.

Jezabel azonban egy pogány asszony volt, pogány hittel, aki pogány gondolkodását és hitét mindvégig megtartotta. Nem tért meg Jahwe akarataira, és nem tette magáévá a Jahwe-hitű rétegek erkölcsseit és jogát. Meggyőződéses pogány volta elegendő volt, hogy minden népszerűtlen döntés mögé az ő személyét helyezze a deuteronomista gondolkodás.

Aháb nem volt korlátozás nélkül elítélhető, azonban a pogány felesége, Jezabel igen.

➤ Illés – Isten embere

A deuteronomista gondolkodás a próféták (főként Illés és Elizeus) személyében találta meg Jahwe szószólóit, akik felléptek a szinkretizmus és a hűtlenség ellen, és ítéletet hirdettek ellene.

Illés Gileádban született, ahol még megmaradt a hagyományos Jahwe-hit anélkül, hogy szennyeződött volna a Baal-hit elemeivel. Olyan közegben nőtt fel, amely hűséges volt Jahwe-hoz és ellenséges Baal-lal szemben.

A Szentírás szerint Illés nem volt „helyhez kötött”, nem tartozott semmilyen prófétai körhöz, hanem egyedül járta Izrael földjét, és szólt Jahwe nevében. Külsejében és mindennapi életében nem alkalmazkodott kora szabályaihoz, hiszen szőrből készült palástot és bőrvet viselt, homlokán a próféták jelével. Megélhetését a pusztában talált dolgokkal fedezte, illetve a lakosság tartotta el.

Működése nem kapcsolódott a királyi udvarhoz, független volt a királytól, így szabadon mondhatott kritikát az uralkodóról és az államról. Aháb királlyal folyamatos konfliktusban volt, a király szinkretista politikáját és annak eredményeit erőteljes szavakkal ostorozta, és ellenezte azt.

Illés és Aháb konfliktusai közül kiemelkedik a Kármel-hegyen történt istenítélet bibliai leírása, melynek végén Aháb és a nép nem védelmezi meg a Baal-papokat, hanem tétlenül nézik a vesztüket. Jezabel királyné azonban olyannyira megharagszik, hogy halálosan megfenyegeti Illést, aki – győzelme ellenére – a menekülés mellett dönt.

A kortörténészek szerint Illés prófétai működése a Kármel-hegy környékén addig volt fenntartható, amíg azt a királyi hatalom megengedte. A próféta fellépése azonban egy idő után bántotta a király szemét, és a prófétát száműzte Izraelből.

Nábót kivégzése nyomán jelenik meg ismét Illés figurája a Szentírás leírásában. Aháb király a zsákmányolt földet veszi éppen birtokába, amikor Illés megjelenik, és Isten ítéletét hirdeti a király és királyné felett. Szavai szörnyű véget jósolnak nemcsak a királyi párnak, hanem az egész Omri-dinasztiának. E vég valóban be is következik, amikor Jéhú lázadása nyomán a dinasztia egészét elpusztítják.

Illés ítélete azonban egyetlen szóval sem említi a Nábót ellen ténylegesen fellépő bírót, a hamis tanúkat, vagy akár Jezréel népét. Az ítélet inkább tekinthető egy általános, a királyi politika és szinkretizmus elleni fellépésnek, mint egy konkrét eset következményének.

➤ Nábót – A lázadó kisember

Nábót Aháb király kérését a földje eladására, azért utasította el, mert arra atyai örökségként, ezáltal Jahwe ajándékeként tekintett. Elutasítását kemény szavakkal fogalmazza meg, ami akár sértésként is felfogható lehet, bár a király inkább elszomorodik, semmint megsértődik miatta.

Nábót társadalmi státusza nem tisztázható megnyugtató módon, hiszen Jezréelben a böjti istentiszteleten a fő helyre ültetik, aztán ugyanazon istentisztelet végén halálra kövezik. A Szentírás nem írja le Nábót véleményét egyik helyzettel kapcsolatosan sem. Úgy látszik, mintha elfogadná a fő helyet, de nem tiltakozna az elítélés ellen sem.

Nábót a lázadó közember mintaképe, aki fellép a király önkényuralmi megmozdulásával szemben, de harcának vége csakis a bukás lehet. A történet végén saját népe is ellene fordul, és az ítéletet saját barátai, szomszédai hajtják végre.

Konklúzió

A deuteronomista történetírás számára hangsúlyos volt annak egyértelművé tétele, hogy bármennyire is eredményes egy-egy uralkodó a világban, Jahwe előtt mégis bűnössé, sőt kártékonnyá válhat.

A lázadó Jéhú a hagyományos Jahwe-hitű réteg uralkodó-jelöltjeként lázadt fel az Omri-dinasztia ellen, és végzi ki a dinasztia minden maradékát, Jezabel királynéval együtt. A Jéhú által véghezvitt pusztítás emberileg kevésbé magyarázható, ellenben megérdemelt ítéletként elfogadhatóvá válik.

A deuteronomista számára nagyon fontos azt is láttatni, hogy Jahwe nem nézi tétlenül választott népe szenvedését, de hűtlenségét sem. Illés száján át ítéletet mond felette, amelyet Jéhú kezével véghez is visz.

TISZTELETTEL VÁROM KÉRDÉSEIKET!

KÖSZÖNÖM A FIGYELMET!

